

OVPLYVŇOVANIE PROSTREDIA PROSTREDNÍCTVOM METÓDY CPTED

Ing. Klaudia Králová
Žilinská univerzita v Žiline
Univerzitná 8215/1, 010 26 Žilina, Slovenská republika
klaudia.kralova @fbi.uniza.sk

Abstract: Person and environment are in almost constant contact, interaction, which means that every individual in some way affects the character and appearance of the environment. Not only the subject acts and transforms the environment, but also the environment in some way influences his behavior, health, or mental and physical condition. It should be pointed out that through this interaction we can deal with crime prevention, which we can influence by applying the CPTED concept. The effectiveness of the mentioned concept is based on the ability to influence the actions of criminals in committing crime, which we can prevent the occurrence of criminal offenses. The effectiveness of the mentioned concept is based on the ability to discourage criminals from committing criminal offenses, resp. to affect it objectively.

Key words: *person, environment, crime, prevention, concept of CPTED*

Abstrakt: Človek a prostredie sú v takmer nepretržitom kontakte, vzájomnej interakcii, čo znamená, že každý jedinec určitým spôsobom vplýva na charakter a vzhľad daného prostredia. Nielen subjekt pôsobí a pretvára prostredie, ale aj prostredie určitým spôsobom ovplyvňuje jeho správanie, zdravie, či psychickú a fyzickú kondíciu. Je potrebné poukázať, že prostredníctvom tejto interakcie sa môžeme zaoberať prevenciou kriminality, ktorú dokážeme ovplyvňovať za pomoci aplikácie koncepcie CPTED. Názov je odvodený z anglických slov Crime Prevention Through Environmental Design, čo v preklade znamená prevencia kriminality prostredníctvom environmentálneho dizajnu. Účinnosť spomínanej koncepcie je založená na schopnosti odrádzať od konania kriminálnikov pri páchaní trestnej činnosti, resp. ju cielene ovplyvňovať.

Kľúčové slová: *človek, prostredie, kriminalita, prevencia, koncepcia CPTED*

1 Úvod

Rastúca kriminalita najmä na verejných priestoroch si vyžaduje začleniť prvky prevencie už do samotných návrhov stavebných projektov. V reakcii na to je potrebné, aby sa odborníci v rámci bezpečnosti, oboznámili so základnými princípmi prevencie kriminality prostredníctvom environmentálneho dizajnu, pričom je nutné, aby pochopili ako súvisia s urbanistickým plánovaním a architektonickým dizajnom. Na začiatku 70. rokov 20 storočia v Anglicku niekoľko štúdií iniciovaných UK, Home Office, DOC preukázalo, že architektonický dizajn je možné účinne využiť pri ovplyvňovaní miery kriminality. Tieto štúdie dokázali, že vhodná kombinácia bezpečnostného hardvéru, dizajnu a psychológie môže vytvoriť také fyzické prostredie, ktoré by svojou podstatou odrádzalo od kriminality [12].

Myšlienka využívať fyzické a psychologické hľadisko súčasne je zmesou disciplín, ktoré sú podstatou konceptu CPTED. Zámerom koncepcie CPTED je znížiť výskyt trestných činov, čo vieme dosiahnuť použitím prvkov fyzického dizajnu, ktoré nielen odrádzajú od páchania kriminality, ale zároveň podporujú legitímne využívanie životného prostredia.

Prevencia kriminality pomocou environmentálneho dizajnu (koncepcia CPTED) predstavuje komplexný prístup k redukcii kriminality, ktorý vychádza z náuky o environmentálnej kriminalistike, mestského dizajnu a architektúry, taktiež požaduje angažovanosť rôznych zložiek (polícia, developeri a iné). Fyzické, zastavané, prostredie je významným prostriedkom, ktorý do istej miery ovplyvňuje pravdepodobnosť spáchania trestného činu na konkrétnom mieste. Napriek tomu, že ide o relatívne nový koncept je uznávaný a praktizovaný v rôznych krajinách

2 História CPTED

Myšlienka vytvárania bezpečnostného prostredia je podnietená okrem iného aj rôznymi princípmi, z ktorých k najpodstatnejším môžeme priradiť koncepciu CPTED. Názov je odvodený z anglických slov Crime Prevention Through Environmental Design, čo v preklade znamená prevencia kriminality prostredníctvom environmentálneho dizajnu (Hoon 2003). Táto koncepcia je v Európe taktiež známa pod označením DOC (Designing Out Crime), čiže navrhovanie s vylúčením kriminality [1].

Významným krokom pri vytváraní bezpečného prostredia je prevencia kriminality. Účinná prevencia je podmienená vhodne navrhnutým a zvoleným dizajnom budov a verejných priestorov, ako aj následnou starostlivosťou. V dnešnej dobe sa čoraz viac stretávame s rôznymi druhmi kriminality, a preto je našim cieľom snaha o jej zníženie s dôrazom na verejné priestory. Existuje pomerne jednoduchý princíp, ktorý sa zaoberá tvorbou vonkajšieho prostredia, koncepcia CPTED [5]. Tento pojem ako prvý zaviedol v roku 1971 kriminológ C. R. Jeffery, pričom je založená prevažne na teórii architekta Newmana [2].

Dielo architekta Newmana z univerzity vo Washingtone (1973) bolo významným prínosom koncepcie CPTED. Svojím výskumom reagoval na rast kriminality v 60 rokoch v Amerike. Newmanova koncepcia „defensible space“ (udržateľného priestoru) podporuje vytváranie prostredia, v ktorom je zvýšená teritorialita s podnietením pocitu vlastníctva cez definovanie verejného a súkromného priestoru prostredníctvom symbolických alebo fyzických bariér.

Za zakladateľov sa považuje viacero autorov a to: Jane Jacobs, Ray Jeffery a Oscar Newman. K vytváraniu koncepcie CPTED prispeli najmä tým, že zovšeobecnil tradičné uvažovanie v kriminológii a svoju pozornosť sústredili na fyzické prostredie a jeho postavenie v etiológii zločinu. „Pravdepodobne najvplyvnejšiu diskusiu mestského priestoru vo vzťahu ku kriminalite vyvolala kniha Jane Jacobs s názvom *The Death and Life of Great American Cities*, ktorá bola vydaná v roku 1961. Kriminológ Jeffery tvrdí, že práve Jacobs ako prvá prišla s myšlienkou, že základ pre prevenciu kriminality je tvorený vzájomnou interakciou ľudí a priestoru“ [4].

Na území Slovenskej republiky sa s pojmom princíp CPTED stretávame až v roku 2007, kedy sa k tomuto termínu dostali profesor Špaček a profesor Kepl na Slovenskej technickej univerzite (STU) v Bratislave a to na Fakulte architektúry, Ústave ekologickej a experimentálnej architektúry. Profesori, ako i zástupcovia Policajného zboru SR boli pozvaní spolupracovať na európskom projekte s názvom „Designing out Crime“. Iniciatíva bola zo strany polície mesta Cork v Írsku. Ich prínosom do projektu boli najmä ich skúsenosti z pokusov o rehabilitáciu a zlepšenie prostredia sídlisk postavených v 60. a 70. rokoch 20. storočia. Profesor Kepl píše: „Jedným z pokusov o odstránenie anonymity prostredia panelákových sídlisk a zlepšenie obytného prostredia bola snaha o štruktúraciu a diferenciaciu prostredia od intímneho cez súkromné, polosúkromné, poloverejné a verejné. Pokúsili sme sa definovať charakter jednotlivých priestorov“ [9].

3 Charakteristika a aplikácia CPTED

Najviac používanou definíciou koncepcie CPTED, s ktorou sa v literatúre stretávame je definícia Cozensa, ktorý tvrdí: „*Stratégia CPTED predpokladá, že pri vhodnom procese dizajnovania a pri efektívnom využití prostredia, ktoré bolo človekom vytvorené, možno dosiahnuť redukcii kriminality a obáv s ňou súvisiacich, a tým pádom aj zlepšenie kvality života*“ [2].

Termín „*environmentálny dizajn*“ sa zaoberá otázkami typu: aké vhodné osvetlenie je potrebné použiť, ktorým smerom majú byť orientované okná, ako je potrebné umiestniť symbolické alebo skutočné bariéry a pod.

Koncepcia je postavená na názore, že správnym využívaním priestoru môžeme dospieť k zníženiu kriminality, čo bude mať za následok zvyšovanie bezpečnosti objektov nachádzajúcich sa v daných lokalitách. Koncepcia je založená na tom, že správne navrhnutý dizajn a účinné využívanie prostredia môže viesť k eliminácii strachu a redukcii rôznych kriminálnych incidentov. Koncepcia CPTED je podložená viacerými zásadami, ktoré sa dajú využiť pri navrhovaní vhodného prostredia, čím dosiahneme zvýšenú bezpečnosť objektov, ale i kvalitu život [11]. Je potrebné upriamiť pozornosť na fakt, že dôraz je kladený skôr na prevenciu, ako na prichytenie prípadne potrestanie páchateľov.

Jednou z najvýznamnejších teórií v intenciách CPTED je myšlienka „*rozbité okná*“. Zanedbané prostredie zvyšuje u obyvateľov strach z bezpečnosti a spoločnosť prestáva dohliadať na svoje územie, čo má za následok zvýšenú delikvenciu, vandalizmus a potenciál prilákať nových kriminálnikov. To, čo sa začne ako „*rozbité okno*“ má potenciál kulminovať, okamžitá reakcia ako odstránenie grafitov, prípadne iná oprava prejavov vandalizmu je

príkladom bežnej údržby, ktorá je zároveň dôležitým zreteľom vývoja „urbaniteľného“ prostredia a ideí CPTED [1].

John J. Fay tvrdí, že metóda CPTED je kriminalisticko-environmentálnou teóriou, ktorá je založená na myšlienke: „vhodným dizajnom a aplikáciou zastavaného a okolitého prostredia môžeme zlepšiť kvalitu života, ako aj znížiť strach z kriminality.“ Podľa Johna J. Faya by mali mať odborníci v oblasti bezpečnosti a prevencie kriminality dôkladné znalosti o koncepcii, ako aj samotnej aplikácii, aby mohli efektívnejšie spolupracovať s miestnymi úradníkmi ohľadom prevencie, architektmi, odborníkmi na dizajn a všetkými zúčastnenými pri dizajnovaní nových alebo renovovaní už existujúcich budov [7].

Aplikácia koncepcie CPTED

Aplikáciou princípu CPTED dokážeme vytvoriť bezpečnejšie vonkajšie prostredie a tým znížiť kriminalitu na danom území. V dôsledku pretvárania vonkajšieho prostredia potenciálny páchateľ bude odradený od páchania trestného činu alebo priestupku. Je dôležité, aby pri navrhovaní prostredia priestor spĺňal určité podmienky ako napríklad: kontrola vstupu, monitorovanie, teritorialita, starostlivosť a údržba o daný priestor a iné.

Predpoklady, z ktorých vychádza koncepcia CPTED sú:

- Verejný, ale i súkromný priestor vytvorený za určitým účelom,
- v každom priestore je nutné dodržiavať stanovené pravidlá a správanie,
- priestor by mal reagovať na správanie, ktoré nie je prípustné, ako aj zabezpečiť kontrolu požadovaného správania [8].

V praxi pri implementovaní princípov CPTED sa podľa Crowea (2000) požaduje prijať tri druhy opatrení slúžiacie na predchádzanie kriminality, ktorými sú:

- Mechanické a technické opatrenia (bezpečnostné zámky, bariéry),
- organizačné opatrenia (podstata spočíva v osвете, napr. bezpečnostné hliadky),
- prirodzené opatrenia (spôsobiť páchateľovi pocit neistoty) [3].

Vzhľadom na to, že neexistuje jednotný a jasne stanovený postup uplatňovania základných princípov koncepcie CPTED existuje aj viacero interpretácií. K najčastejším princípom patria:

- prirodzený dohľad,
- prirodzená kontrola prístupu,
- prirodzené posilnenie teritoriality,
- údržba.

V nasledujúcej tabuľke (tab. 1) môžeme vidieť sumár základných princípov, ktoré sa u jednotlivých autorov odlišujú.

Aktivita	Prof. Hofreiter	Ing. arch. Benkovičová	Mr T. Hoon	FEMA	John J. Fay	T. Crowe
<i>prirodzený dohľad,</i>	✓		✓	✓	✓	✓
<i>prirodzené riadenie prístupu</i>	✓				✓	
<i>viditeľné vymedzenie teritória,</i>	✓					
<i>udržovanie priestoru</i>	✓	✓	✓			
<i>teritoriálna výstuž</i>		✓	✓	✓	✓	✓
<i>prirodzená kontrola</i>						✓
<i>prirodzená kontrola prístupu</i>		✓	✓	✓		
<i>stály dohľad</i>		✓				
<i>podpora aktivít</i>		✓				
<i>sťaženie cieľa</i>		✓				

Tabuľka 1 Základné princípy
 (Zdroj: Vlastné spracovanie)

K výhodám tohto princípu patrí, že je možné ho využiť na akomkoľvek mieste bez ohľadu na veľkosť, čiže je univerzálny a vhodný pre ktorýkoľvek typ prostredia. Podstatné je, aby už pri navrhovaní verejných priestorov sa brali do úvahy aspekty ako: osvetlenie, umiestnenie okien (z hľadiska výšky, veľkosti, polohy).

Priestory, ktoré sú navrhnuté na základe koncepcie CPTED zároveň podporujú postupy trvalo udržateľného rozvoja, čo môžeme zaradiť k ďalším výhodám koncepcie CPTED. Dôležité je však uvedomiť si, že verejný priestor bude bezpečný len v prípade, ak i samotní užívatelia ho budú bezpečným chcieť. Je nutné, aby sa užívatelia o daný priestor starali a udržiavali, z čoho nám vyplýva, že koncepcia CPTED je závislá od ľudí.

K nevýhodám koncepcie CPTED môžeme zaradiť samotných užívateľov, a to v dôsledku rozličných charakterových vlastností ľudí. Napriek tomu, že zaistíme opatrenie na prevenciu kriminality, nie v každom prípade jej aj dokážeme predísť. Existujú páchatelia, ktorí aj napriek prijatým opatreniam, či vhodne navrhnutým priestorom svoje konanie nezmenia. Podľa Mancovej princípu CPTED bude komplexne fungovať len v prípade ak budeme predpokladať aktívnu účasť užívateľov, a ak bude o daný priestor dostatočne postarané.

Podľa Faya J. Johna „*architekt je kľúčom k otvoreniu príležitostí spojených s prevenciou kriminality prostredníctvom prístupu založeného na životnom prostredí. Architekt je základným prvkom pri vytváraní štruktúry, ktorá bude pracovať v tandeme s rôznymi CPTED stratégiami. Musí však byť v tomto smere efektívny, ako aj zručný vo viacerých oblastiach*“ [7].

Aplikácie koncepcie CPTED v praxi

V roku 2015 po implementovaní prvkov koncepcie CPTED v Austrálii a na Novom Zélande vedci dospeli k týmto záverom, ktoré spracovali v informačnom liste:

- ak páchatel' vie, že ho niekto sleduje, tak je menšia pravdepodobnosť, že dôjde k spáchaniu trestného činu
- čím väčšie úsilie je potrebné vynaložiť k spáchaniu trestného činu, tým je pravdepodobnosť spáchania trestného činu nižšia
- čím nižšia je vnímaná alebo skutočná odmena, tým sa pravdepodobnosť spáchania trestného činu znižuje [13].

V knihe *CPTED and Traditional Security Countermeasures* autor uvádza, že prevencia kriminality prostredníctvom koncepcie CPTED sa na Novom Zélande a v Austrálii preukázala ako **účinná**.

Je možné navrhnuť a následne zabezpečiť daný priestor tak, aby páchatel':

- mal pocit, že ho môže niekto sledovať, prípadne zahliadnuť
- zabezpečiť objekt prípadne vec tak, aby páchatel' musel vynaložiť väčšie úsilie k jeho dosiahnutiu
- minimalizovať príležitosti k spáchaniu trestných činov
- vnímané odmeny neboli hodnotné (ak je to možné)

„Lockwoods garden, je verejná výstavba v Oaklande v Kalifornii. Toto miesto sa vyznačuje vysokou mierou krádeží, lúpeží a drogovej činnosti. Obyvatelia sú zvyčajne chudobní, pričom ide prevažne o neúplné rodiny. Úrad pre bývanie sa rozhodol do tejto lokality aplikovať prvky koncepcie CPTED. Zabezpečili **formálny dozor**, načo boli najatí strážcovia, ktorí mali na starosti hliadkovanie nad majetkom. Prvých 7 mesiacov bol nepretržite v danej lokalite minimálne jeden strážca, ktorý zastavoval každé prichádzajúce auto vstupujúce do oblasti. Okolie bolo vylepšené **osvetlením**, pozemok vymedzili pomocou **oplotenia**, aby zabránili neoprávnenému vstupu. Skúmali sa trestné činy, ku ktorým prišlo v rokoch 1991-1994. „*Údaje o násilných trestných činoch potvrdili efektívnosť koncepcie CPTED, avšak majetková trestná činnosť tento efekt nepotvrdila. Jedným z obmedzení, ktoré vyplýva z tejto štúdie môže byť aj časové obdobie, vzhľadom na to že sa nevykonalo porovnanie v rámci dlhodobých dôsledkov*“ [13].

Výskumy uvedené v tejto časti potvrdzujú nekonzistenciu vzťahu koncepcie CPTED a znižovaním kriminality. Síce niektoré štúdie zistili zníženie najmä násilných a majetkových trestných činov, iné naopak odhalili nulové, prípadne mierne zníženie kriminality. Väčšina vedcov skúma koncepciu a jej účinnosť prostredníctvom preskúmania miery kriminality pred aplikáciou a po aplikácii prvkov koncepcie CPTED. Môže byť však užitočné preskúmať už prítomné prvky koncepcie CPTED v rôznych prostrediach, ktoré môžu slúžiť pre ďalšie porovnanie, čím by sme mohli prispieť k objektívnejším záverom.

4 Záver

Na otázku, či v skutočnosti metóda CPTED má za následok elimináciu kriminality a redukcii obáv zo zločinu je možné odpovedať v závislosti od rôznych okolností. Je potrebné si však uvedomiť, že jednoúčelové riešenia, ktoré neberú do úvahy širší kontext sú neefektívne a neplnia svoj účel, a preto je nutné riešiť ich z komplexného hľadiska. Nemôžeme však tvrdiť, že ak zmeníme osvetlenie, umiestnenie okien alebo zabezpečíme bezpečnostné hliadky, kriminalita sa úplne vytratí. K danej problematike je potrebné pristúpiť s uvedením si možných obmedzení. Koncepcia CPTED sa aplikuje pomocou základných zásad, ktoré sa u viacerých autoroch odlišujú, ale vo svojej podstate sú rovnaké. Je nutné upriamiť pozornosť na fakt, že neexistuje jasne stanovený postup, ako sa tieto zásady majú uplatňovať. Bolo by vhodné definovať postupy, ktoré by jasne navádzali k systémovému procesu uplatňovania týchto zásad. Taktiež dôležitým aspektom je dôsledné plánovanie, monitorovanie, údržba, ako i operatívne riešenie problémov, ktoré môžu nastať pri implementácii. Newman bol schopný za pomoci empirie dokázať, že koncepcia CPTED za určitých podmienok funguje, ale aj napriek tomu ostávajú určité metodické nejasnosti. Dôraz kladie na individualitu každého jedinca. Nie je možné, aby aj napriek správne zvolenému dizajnu sme ovplyvnili správanie každého subjektu. Aj pri tejto koncepcii totižto existujú určité limity, ku ktorým môžeme zaradiť „iracionálnych páchatel'ov“. Týmito páchatel'mi sa označujú subjekty pod vplyvom alkoholu, drog alebo iných omamných a psychotropných látok. Správanie takýchto jedincov je menej predvídateľné a vzniká vyššia pravdepodobnosť, že aj napriek správne zvolenému dizajnu a prijatým opatreniam ich neodradíme od páchania trestných činov. Ďalším limitom, ktorý môže znížiť, ale aj zvýšiť účinnosť koncepcie CPTED je sociálno-

ekonomická a demografická dynamika strategie CPTED. Je důležité poukázat na fakt, že premysleným dizajnom priestorov dokážeme do istej miery ovplyvniť protiprávne konanie páchatel'a, a tým spôsobom prispieť k zvýšenej bezpečnosti. K typickým príkladom môžeme uviesť zahraničné krajiny ako Kanada, USA, Veľká Británia a mnoho ďalších, ktoré prostredníctvom realizovaných zmien v urbanistickom a architektonickom prostredí o tom nasvedčujú.

Literatúra

- [1] - BENKOVIČOVÁ, L., 2013. Tvorba bezpečného prostredia – možnosti prevencie a znižovania kriminality.
- [2] - COZENS, P. M., 2005. Crime Prevention through Environmental Design (CPTED): A Review and Modern Bibliography. In: Property Management. Roč. 23, č. 5.
- [3] - COZENS, Paul a Love TERENCE, 2015. A Review and Current Status of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED). In: Journal of Planning Literature. Roč. 30, č. 4
- [4] - CROWE, T., 2000. Crime prevention through environmental design – applications of architectural design and space management concepts. 2nd. edition. Louisville. ISBN 978—0-7506-7198-9.
- [5] - CROWE, W., 2013. Crime prevention through environmental design. United States of America. ISBN 978-0-12-411635-1
- [6] - DEUTSCH, W., 2019. Crime Prevention Through Environmental Design.
- [7] - FAY, J. John. 2007. Encyclopedia of Security Management. Second edition. ISBN 978-0-12-370860-1.
- [8] - HOFREITER, L., 2015. Manažment ochrany objektov. Žilina: EDIS. ISBN 978-80-554-1164-4
- [9] - HOON, K., 2003. Crime prevention through environmental design. Guidebook. Public Affairs Department, Police Headquarters, Level 4.
- [10] - KEEPL, J., Benkovičová, L., 2011. Architektonické prostriedky na tvorbu bezpečného prostredia miest. Urbanita. 2011.
- [11] - STASIŠKOVÁ, L., 2011. Relevantnosť výskumu strachu z kriminality v urbánnej geografii. In: Geographical Journal. Roč. 63, č. 4.
- [12] - WORTLEY, R., 2008. Environmental criminology and crime analysis. Devon Willan publishing. ISBN 0-7506-5492-9.
- [13] - FENELLY, L. J., 2018. CPTED and traditional security countermeasures. CRC press. ISBN 978-1-138-48974-5